

ШИШКА Р. Б.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного
права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін
(Київський університет інтелектуальної
власності та права)
<https://orcid.org/0000-0002-0532-1909>

БОРОДІН І. Л.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного
права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін
(Київський університет інтелектуальної
власності та права)
ORCID ID: 0000-0002-1874-3238m

МЕЛЬНИК О. О.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін
(Київський університет інтелектуальної
власності та права)
<https://orcid.org/0000-0002-2088-630X>

УДК 340.95

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.75>

ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ

У статті розкрито деякі особливості правових способів захисту прав дітей в Україні. Основну увагу приділено питанню реалізації права на оскарження дій чи бездіяльності органів публічної влади малолітніми та неповнолітніми дітьми в Україні. Доведено, що реалізація права на оскарження дітьми має диференціюватися залежно від віку дитини. Аргументовано, що право на оскарження може самостійно реалізовуватися неповнолітніми дітьми по досягненні 14 років, а щодо малолітніх дітей, то право бути заслуханими різниться залежно від віку, здібностей та поінформованості дитини. Указано, що Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, поширюють свою дію на всі види правосуддя, а їх основоположні засади можуть застосовуватися й щодо права на оскарження дитиною дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Сформульовано, що оскарження дитиною в разі її висловлення має бути зафіксованою в будь-якому випадку, навіть якщо воно не може бути реалізоване як таке, що не суперечить найкращим інтересам дитини. Установлено, що в Україні наявні певні законодавчі та інституційні перешкоди, які можуть ускладнювати процес оскарження дій чи бездіяльності органів влади дітьми, що вимагає подальших реформ. Наголошено на потребі

забезпечення державою ефективних механізмів захисту прав дітей, зокрема через правову освіту та доступ до незалежних органів звернення. Підкреслено, що держава має докладати зусиль задля усунення перешкод для реалізації права дітей на оскарження, зокрема забезпечувати всебічну інформаційну підтримку з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини. Запропоновано, що окремі висновки статті можуть бути використані для подальшого наукового аналізу та практичної реалізації права на оскарження малолітніми та неповнолітніми в Україні.

Ключові слова: захист, права дітей, правовий захист, малолітня дитина, неповнолітня дитина, право на оскарження, право бути почутою.

Shyshka R. B., Borodin I. L., Melnyk O. O. Legal methods of protecting children in Ukraine: the right to appeal

The article explores certain aspects of legal mechanisms for protecting children's rights in Ukraine, with a primary focus on the implementation of the right to challenge the actions or inaction of public authorities by minors and adolescents. It has been substantiated that the exercise of children's right to challenge should be differentiated based on the child's age. It is argued that minors can independently exercise the right to challenge upon reaching the appropriate age, whereas for younger children, the right to be heard varies depending on age, capabilities, and level of awareness. The article notes that the Guiding Principles of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice extend their applicability to all forms of justice, and their foundational principles can also apply to the right of a child to challenge the actions or inaction of authority figures. It is formulated that any expressed challenge by a child should be recorded regardless, even if it cannot be enacted in a manner that conflicts with the child's best interests. It is identified that in Ukraine, there are certain legislative and institutional barriers that complicate the process of challenging the actions or inaction of authorities by children, necessitating further reforms. Emphasis is placed on the need for the state to provide effective mechanisms for protecting children's rights, particularly through legal education and access to independent appeal bodies. It is underscored that the state must make efforts to remove obstacles to the realization of children's right to challenge, including providing comprehensive informational support that considers the age and individual characteristics of the child. The article proposes that certain conclusions could be utilized for further scholarly analysis and practical implementation of the right to challenge by minors and adolescents in Ukraine.

Key words: protection, children's rights, administrative and legal, minor child, underage child, right to appeal, right to be heard.

Вступ. Науковий аналіз правового механізму захисту прав дітей в Україні з особливим акцентом на праві неповнолітніх і малолітніх дітей оскаржувати дії чи бездіяльність органів публічної влади є актуальним, адже право на цивільно-адміністративну та судову апеляцію є критично важливим, оскільки дозволяє дітям активно брати участь у правових процесах, що впливають на їхнє життя. Реалізація цього права має бути віково адекватною, урахуовуючи різні можливості малолітніх і неповнолітніх. Має здійснюватися також стимулювання, щоб неповнолітні могли самостійно здійснювати своє право на оскарження, досягнувши відповідного віку, тоді як можливість молодших дітей бути почутими має варіюватись залежно від їхнього віку, здібностей та рівня обізнаності.

Проте в Україні з цього питання існують як законодавчі, інституційні, так і психологічні бар'єри, які ускладнюють процес оскарження дітьми порушених їх прав. Ці виклики вимагають подальших реформ для ефективної імплементації прав дітей на правовий захист.

Аналіз останніх досліджень. Правові способи захисту дітей в Україні аналізувались такими науковцями, як О. Сокуренько [1], О. Цельєв [5], Н. Коломєєць [6], О. Максименко [7], О. Навроцький [8], Ю. Ковальчук [9], Ж. Петрович [11] та ін. Зазначимо, що низку досліджень присвячено деліктоздатності неповнолітніх, тоді як питання реалізації дитиною права бути почутою під час оскарження дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень не є достатньо розкритим в Україні.

Отже, науковий аналіз указаної теми є актуальним, оскільки сучасний світ дозволяє дітям отримувати будь-яку інформацію щодо своїх прав та бути задіяними в процедурах оскарження.

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити особливості юридичної природи та реалізації права на оскарження малолітніми й неповнолітніми дітьми в Україні як одного з вагомих засобів правового захисту.

Виклад основних положень. Право на оскарження має відповідати критеріям правової визначеності, що забезпечить повноцінну його реалізацію та сприятиме належному функціонуванню всіх, кого держава наділила владними повноваженнями. Як справедливо вказує О. Сокуренько, одним з основних адміністративно-правових способів захисту прав і свобод людини і громадянина є конституційне право громадян на оскарження. Це право має суб'єктивний характер [1]. Таким чином, держава гарантує право на оскарження всім своїм громадянам, зокрема й дітям.

Оскільки, згідно з дослідженням І. Волкової міжнародно-правові документи універсального й регіонального характеру налічують близько десяти визначень терміна «дитина», які певною мірою відрізняються один від одного [2], визначимо, що для цілей цього дослідження термін «дитина» вживається згідно зі статтею 1 Закону України «Про громадянство України» – як особа віком до вісімнадцяти років [3] – з урахуванням положень статті 6 Сімейного кодексу України, де малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, а неповнолітньою – дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [4].

О. Цельєв указує, що право на оскарження має три складові: 1) право на захист своїх прав від незаконного втручання чи обмеження; 2) право вимагати від держави, органів публічної влади дотримуватися, охороняти й захищати права; 3) право звернутися до примусової сили держави для захисту своїх прав від неправомірних дій (бездіяльності) органів публічної влади, їхніх посадових осіб [5].

Н. Коломєєць зазначає, що особливостями адміністративно-правових засобів захисту прав людини, зокрема дитини, є такі: імперативність засобів захисту, що дає можливість застосувати заходи адміністративного впливу та примусу; системність засобів адміністративно-правового захисту, що дає можливість уповноваженим суб'єктам оптимально їх застосовувати для більш якісного захисту прав, свобод і законних інтересів особи; публічний характер засобів захисту, що виражається в управлінні та організаційно-правовому впливі органів державної (виконавчої) влади на упорядкування суспільних відносин із метою захисту прав їх учасників; настання певних юридичних наслідків у сфері захисту прав людини завдяки публічному характеру засобів захисту; розгалуженість системи нормативно-правового забезпечення застосування адміністративно-правових заходів захисту прав людини, що включає в себе акти державного управління різної юридичної сили; наявність широкого кола суб'єктів загальної та спеціальної компетенції, які уповноважені застосовувати адміністративно-правові засоби захисту прав людини; відображення адміністративно-правових можливостей уповноважених суб'єктів діяти у сфері захисту прав людини [6].

При цьому, як обґрунтовано вказує О. Максименко, держава має низку таких адміністративних зобов'язань перед дитиною: заяву про реєстрацію народження дитини батьки зобов'язані подати невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, а у разі народження мертвої дитини – не пізніше трьох діб; невиконання цього обов'язку є підставою для покладання на батьків дитини відповідальності, установлені законом; органи державної влади наділені повноваженнями з виявлення і притягнення до відповідальності таких осіб; пакет документів, які необхідні для отримання паспорта громадянина

України вперше, безоплатно дитина має право подати не пізніше ніж через місяць після досягнення 14 років до територіального підрозділу Державної міграційної служби України за місцем проживання; держава надає соціальну допомогу дітям, які цього потребують, у встановленому законом порядку; дитина, яка досягла 16-річного віку, самостійно здатна нести відповідальність за порушення норм адміністративного права України [7].

За визначенням О. Навроцького, адміністративна правоздатність дитини – це початкова, невід’ємна, самостійна складова адміністративної правосуб’єктності дитини, що є передумовою настання адміністративної дієздатності дитини та адміністративної деліктоздатності дитини, що набувається дитиною від народження, реєстрацію якого здійснюють районні, районні у містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні, міжрайонні відділи державної реєстрації актів цивільного стану головних територіальних управлінь юстиції, виконавчі органи сільських, селищних, міських (крім міст обласного значення) рад із метою забезпечення реалізації прав народженої фізичної особи та офіційного визнання й підтвердження державою факту народження та незалежно від її волі або волі батьків чи осіб, які їх замінюють, що існує в пасивній формі, надаючи дитині можливість бути носієм невід’ємних особистих прав, а згодом трансформується в активну форму, набуваючи адміністративної дієздатності, що пов’язано зі спроможністю дитини здійснювати дії, що мають адміністративно-правовий характер [8]. Додатково підкреслимо, що спроможність дитини здійснювати дії, що мають адміністративно-правовий характер, має удосконалюватися.

На нашу думку, адміністративна деліктоздатність дитини вивчена більш прискіпливо, більшість вітчизняних науковців сконцентрували увагу в межах дослідження неповнолітніх як суб’єктів адміністративної відповідальності. Згідно із зауваженням Ю. Ковальчука неповнолітні, як суб’єкти відповідальності, мусять, з одного боку, знати й розуміти, що вони як і всі громадяни зобов’язані дотримуватись установлених правил поведінки, поважати закони, адже в разі їх порушення будуть відповідати згідно із законом; а з іншого боку, застосування адміністративного впливу до неповнолітніх має здійснюватись на засадах неухильного дотримання процесуальних норм, гуманного ставлення до їх духовного стану, забезпечення їх права на захист, справедливої оцінки скоєного проступку і невідворотного застосування заходів відповідного адміністративного примусу [9].

Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей [10], поширюють свою дію й на адміністративне правосуддя. Крім того вважаємо, що їх основоположні засади мають застосовуватися й щодо права на оскарження.

Не применшуючи важливості наукового розроблення такого аспекту правосуб’єктності неповнолітніх, як притягнення до адміністративної відповідальності, наполягаємо на важливості висвітлення також і права на оскарження. Ж. Петрочко наголошує, що дитина має право звернутися і до органів державної влади, і до різних організацій, і до медіа; вона може звернутися і з заявою, і з проханням, які стосуються реалізації її прав, зі скаргою про порушення цих прав; а в 14 років дитина може навіть самостійно звернутися до суду; й коли ми кажемо «дитина має право бути заслуханою», це означає, що дитина має право й запитати, й отримати інформацію, консультацію, і висловити свою думку, і має бути поінформованою про наслідки своїх дій [11].

Висновки. Отже, право на оскарження може реалізовуватися неповнолітніми дітьми по досягненні 14 років через учинення дій, учинених з власної волі особисто чи через отримання відповідної правничої допомоги. Держава має всіляко сприяти реалізації такого права неповнолітніх дітей. Що стосується малолітніх дітей, то право бути заслуханою різниться залежно від віку, здібностей та поінформованості дитини, однак вважаємо, що думка дитини щодо оскарження в разі її висловлення має бути зафіксована в будь-якому випадку. Щодо того, чи має така думка впливати на рішення, то, звичайно, слід відмежовувати інтереси дитини та її бажання, що можуть суперечити одне одному. Крім того, незалежно від віку дитини неприпустимим буде маніпулятивне посилення на думку дитини задля виправдання допущення порушення її прав чи законних інтересів. Задля протидії порушенню права дітей на оскарження та забезпечення права дитини бути почутою Україна має забезпечувати всебічну

інформаційну підтримку кожній дитині, при цьому враховувати її вікові та індивідуальні потреби, а в разі необхідності – залучати психологів, перекладачів чи інших спеціалістів.

Список використаних джерел:

1. Сокурєнко О. Адміністративно-правовий аспект захисту прав та свобод людини та громадянина. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 2 (14). 2018. С. 92-96. URL: <http://surl.li/urvmnd>
2. Волкова І.І. Щодо визначення поняття «дитини» в міжнародному законодавстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. №3. 2021. С. 402-404. URL: <http://surl.li/uslxs>
3. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. №2235-III. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <http://surl.li/uslyo>
4. Сімейний кодекс України. *Верховна Рада України*. 10.01.2002 р. №2947-III. URL: <http://surl.li/uslzd>
5. Цельєв О.В. Право на оскарження рішень органів публічної влади та їхніх посадових осіб як складова верховенства права. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Том 200. *Юридичні науки*. С. 72-79. URL: <http://surl.li/usdyr>
6. Коломоєць Н. В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні : монографія. Харків : *Панов*, 2019. 352 С.
7. Максименко О. Дитина як спеціальний суб'єкт адміністративного права у процесі реалізації ювенальної політики. *Публічне право* № 2 (38). 2020. С. 37-44. URL: <http://surl.li/usdvj>
8. Навроцький О. Теоретичні проблеми визначення адміністративної правоздатності дитини як самостійного елементу адміністративної правосуб'єктності дитини. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 4 (12). 2017. С. 97-105. URL: <http://surl.li/uslon>
9. Ковальчук Ю.І. Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю.І. Ковальчук ; *НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького*. Київ, 2007. 20 с.
10. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей Акт Комітету міністрів Ради Європи від 17.11.2010. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <http://surl.li/uslvvy>
11. Петрочко Ж. Аби розібратися в правах дитини, потрібно насамперед розібратися в її потребах. 10 грудня 2023 р. *ГС «Українська мережа за права дитини»*. 2023. URL: <http://surl.li/uslru>

